

CĂILE GRUNZUROASE ALE CODULUI CIVIL ROMÂN¹

PROF. UNIV. DR. ERNEST LUPAN

Încep cu un adevăr absolut, și-l repet în fața tuturor celor interesați că nimic, deci nici o lege, nici un cod civil nu este etern pe Pământ. Aceasta înseamnă că orice lucru are istoricul lui, un început și un sfârșit, influențat, uneori determinat de numeroase împrejurări. Influența comună a acestora poate determina felul, calitatea și, înainte de toate, orientarea juridică a actului normativ, inclusiv ale codului (în cazul nostru civil). Și încă o repetare de aducere aminte: orice jurist știe că nimeni nu poate invoca necunoașterea legii și, în cazul nostru, a legii civile. Și pentru acest motiv considerăm că nu este inutil să facem un efort de a reaminti drumurile nașterii și încetării Codului nostru civil actual, chiar dacă acest lucru s-a făcut până în prezent de câteva ori, mai ales în prezent, când ne aflăm în perioada destul de dureroasă a nașterii noului nostru cod civil.

Aș începe gândurile la care doresc să mă refer și care rezultă din titlul de mai sus cu ideea că, în general, este adevărat că Codul nostru civil, încă în vigoare, la vremea respectivă a fost alcătuit în patruzeci de zile. Desigur, acest lucru nu trebuie înțeles rigid, întrucât Codul civil al lui Napoleon adoptat în 1804 a fost cunoscut de către lumea juridică românească, care s-a maturizat prin cunoașterea școlii juridice franceze, cu mult înaintea intrării în vigoare a Codului nostru civil, iar unele reglementări din perioada respectivă au purtat deja amprentele dreptului francez. De altfel, primul gând al cancelarului Consiliului de Stat a fost să dispună traducerea în limba română a Codului civil al lui Napoleon (în legătură cu care observ cu regret că traducătorii nu prea aveau cunoștințe juridice, lucru ce poate fi observat cu ușurință citind textele traduse), iar aceste texte traduse din când în când au devenit textele finale ale Codului civil român. La formarea Codului nostru civil încă în vigoare au mai jucat un rol și proiectul codului civil italian și unele legi belgiene. Desigur, nimic nu poate fi reproșat dintre aceste

¹ Referat susținut la Conferința științifică internațională „Tradiția de drept roman și dreptul privat modern”, ținută la 3 decembrie 2010 la Cluj-Napoca.

aspecte, nu totdeauna pozitive, celor care au pregătit textul codului nostru, întrucât orientarea noastră de atunci către „școala juridică modernă”, care oricum a însemnat, la vremea respectivă, în legislația noastră de atunci, un progres. Și valoarea acestei orientări nu este micșorată nici de faptul că, nu de puține ori, nu numai noi, ci mai multe alte state de atunci (italienii, spaniolii, portughezii, belgienii, luxemburghezii și alții, în loc de ceva mai bun, nu odată au preluat în traducere aproape *mot a mot* textele din legislația franceză, desigur adaptate la condițiile specifice situației lor. Toate acestea se pot datora calității deosebite a Codului civil francez de atunci, formulărilor precise și pretențioase ale acestui cod, care a servit ca model pentru multă lume².

Și astfel, din cele 2281 articole franceze 1914 au devenit articole române, a căror adoptare a pus capăt situației, când cele două părți ale țării – Moldova și Muntenia – au avut reglementări legale diferite. Dar, în afară de aceasta, oricum a fost binevenită intrarea în vigoare în 1865 a acestui cod important și sub aspectul istoriei dreptului, care, între timp a devenit indispensabil în viața socială din țară, chiar dacă, cu timpul, în condițiile date, cu trecerea timpului a devenit depășit, dar care, cu numeroase modificări, a fost adus la zi.

Sunt cunoscute sub acest aspect, înainte de toate, legile din 1906, 1924, 1928, 1932, 1934, 1943, 1944, 1947, 1954 și alte legi modificatoare, care însă nu au rezolvat multiplele probleme care au existat mai de mult ori s-au ivit pe parcursul dezvoltării sociale, ca de exemplu, situația mahomedanilor (musulmanilor) din Dobrogea, care au fost supuși și pe mai departe legilor și practicii musulmane în ce privește organizarea familiei, puterea părintească, încheierea și desfacerea căsătoriei, precum și din punctul de vedere al moștenirii legale, sau aceea a locuitorilor din Basarabia, asupra cărora numai în 1928 au fost extinse prevederile Codului civil în vigoare în celelalte părți ale restului regatului, dar și aceasta numai cu lăsarea în vigoare a reglementărilor locale referitoare la capacitatea de exercițiu a femeii care se căsătorește, la cererile de stabilire a paternității, la moștenirea soțului supraviețuitor, la drepturile referitoare la copilul din afara căsătoriei și ale părinților

² Nu întâmplător a formulat însuși Napoleon în timpul exilului pe Insula Sfânta Elena următoarea frază: „Adevărata mea glorie nu constă în câștigarea a patruzeci de bătălii: Waterloo șterge memoria tuturor acestor victorii. Ceea ce va rămâne veșnic este Codul meu civil”.

acestui; în Bucovina la fel a rămas în vigoare codul general austriac modificat în 1912, 1915 și 1916, tot așa cum și în Ardeal a rămas în vigoare același cod civil cu numeroase modificări, iar în Banat și partea de vest a Transilvaniei au rămas în vigoare numeroase reguli nescrise, cutume.

A devenit deci evidentă că această situație anormală și dăunătoare nu putea fi menținută în continuare, adică a devenit absolut necesară unificarea legislației civile nu numai în interesul cetățenilor, ci și al justiției și pentru asigurarea egalității oamenilor în fața legii, și încă nici nu am amintit interesele studenților juriști și ale totalității intereselor învățământului juridic.

Pornind de la faptul că dreptul civil de atunci a depășit în esență limitele Codului civil existent, că practica judiciară existentă a creat, uneori împotriva textelor legale, instituții juridice noi, și luând în considerare că Codul civil în vigoare nu mai era codul din 1864, precum și ținând cont de reglementările cuprinse în legile speciale, devine clar că legiuitorul are sarcini de loc ușoare pentru a reda vieții juridice siguranța de care avea nevoie, adică ca dreptul civil, în ansamblul său, să se reîntoarcă în limitele textului Codului civil. Numai că fiecare legiuitor are strădaniile naturale proprii, anume ca activitatea sa să prezinte, față de vechea activitate, un progres. De aceea, el nu se poate mulțumi cu consolidarea dreptului existent, ci trebuie să aibă în vedere nevoile noilor vremuri și trebuie să realizeze astfel de reforme ce nu pot fi atinse de practica judecătorească limitată de textele legale existente. Cu alte cuvinte, revizia nu trebuie să însemne numai confirmarea dreptului existent, ci totodată și reformarea sa.

Legiuitorul român, prin confirmarea și reformarea codului civil, a urmărit un singur scop: cu utilizarea legislației autohtone să întărească caracterul național al acesteia, iar pe de altă parte cu consultarea codurilor civile nemțești, elvețiene și braziliene, a proiectelor legislative poloneze, maghiare și a altor proiecte legislative existente, ar fi dorit să realizeze evoluția științei internaționale a dreptului civil. Deci, intenția legiuitorului nostru a fost ca să păstreze și să întărească caracterul național, dar să modernizeze în același timp codul nostru civil. În acest scop comisia desemnată, în 1932, și-a ales ca punct de plecare Codul civil de până atunci, adică cel fundamentat pe Codul civil napoleonian și, deși nu din toate punctele de vedere, a acordat prioritate instituțiilor juridice formulate în legislația din Ardeal și Bucovina, care au promovat dezvoltarea juridică în legislația

germană, elvețiană și în alte legislații. Totodată, a luat în seamă și faptul că persoanele asupra cărora o să se aplice codul civil, în majoritate, timp de mai multe decenii, au fost crescuți și și-au trăit viața sub aripile protecției ale codului napoleonian. Pe baza unor astfel de considerații teoretice, aceste instituții din interiorul Carpaților comisia le-ar fi cuprins în proiectul noului cod civil, dacă ele ar fi fost deja incluse în cele mai noi (germane, elvețiene și altele) coduri civile. Și astfel, în esență, aceste instituții juridice nu au fost transpuse în noul proiect. „Ei și” – puteau spune unii... – dar nu este sigur că, în această problemă, potrivit cunoștințelor noastre actuale, ar putea formula interpretări corespunzătoare.

Până la urmă nu s-a realizat unificarea legislației civile, ci a rămas în vigoare Codul civil din 1864, care a suferit, în continuare, modificări importante. Putem spune deci că România dintre cele două războaie mondiale nu a avut o legislație civilă unitară, ci Codul civil a fost cârpit și modificat mai departe, până când în 1947 și 1954, multe părți întregi (persoanele, în primul rând cele juridice, relațiile familiale, aspectele prescripției și altele, au fost scoase complet din cod, iar reglementările referitoare la relațiile de proprietate au fost aplicate cu multe restricții etc.

Deși în această perioadă juriștii teoreticieni și practicieni au pregătit cel puțin șase proiecte de cod civil, datorită amestecului direct al politicului în treburile juridicului, nici unul nu a ajuns în fața Parlamentului. Astfel și după 1989 a rămas totul cum a fost, printre altele și datorită faptului că o parte a intelectualității juridice nu a dorit și nu a putut să se despartă de Codul civil din 1864 și, ca urmare, am trăit mai departe în condițiile stabilite în acest cod. Slavă Domnului, însă acum ni se pare sigur că relativ scurt timp va mai trebui să așteptăm încetarea acestei situații de nesupportat, inexactitatea, inaplicabilitatea etc. a legislației civile actuale.

Deși, după 1989, la prima încercare nu dar la a doua da, am reușit și astăzi avem o lege adoptată de Parlamentul României în 2009 sub numărul 287 care cuprinde în sine un nou Cod civil al României, care însă nu a fost pus încă în aplicare. Credem și sperăm că acest nou Cod civil în sfârșit va putea fi identificat cu dreptul civil ca atare, în sensul că acesta din urmă, simbolic, nu va depăși limitele codului.

Căutările și dibuirile de peste două decenii, repetatele încercări de a găsi soluții legislative corespunzătoare și insuccesele în această privință au parcurs un drum greu și grunzuros și au scos în evidență fie neputința, fie

lipsa de dorință, chiar în rândul juriștilor, pentru a face pași importanți pe această cale. Mai mult decât atât, după unii, încercările de a întreprinde demersuri în această privință au fost imposibile, după alții fără sens și inutile, iar pentru majoritate încercarea de a se atinge de codul nostru civil creat după modelul Codului lui Napoleon a părut o blasfemie. În astfel de condiții, la vremea respectivă Regele Carol al II-lea nici pe tărâmul legiferării nu s-a dovedit demn de a călca pe urmele lui Napoleon, iar guvernul condus de generalul Antonescu a suspendat *sine die* proiectul codului civil existent.

Ca rezultat, codul civil adoptat în condițiile orânduirii economiei capitaliste și care reglementa aceste relații sociale (cu excepția părții referitoare la persoane, care a fost abrogată de Codul familiei și de decretul care a reglementat statutul persoanelor, adoptate în 1954) a rămas în vigoare și s-a aplicat și în orânduirea comunistă. Mai mult, același cod este în vigoare și în prezent în condițiile unei economii capitaliste moderne.

Având în vedere toate aceste aspecte, se poate formula cu temei întrebarea, de ce tocmai acum, când România s-a reîntors în lumea țărilor capitaliste și sistemul său economic corespunde principiilor formulate în actualul cod, a trebuit să adoptăm un nou cod civil?

La o întrebare formulată astfel s-ar putea da, pe scurt, următoarele răspunsuri: *modernizarea* reglementărilor referitoare la raporturile juridice civile a devenit indispensabilă, întrucât formulările de acum aproape un secol și jumătate au fost depășite de viață, iar codul civil respectiv de mult nu mai corespunde în totalitate cerințelor vieții actuale și desigur relațiilor sociale existente, iar cât privește limbajul juridic codul a fost de mult depășit. Referitor la relațiile sociale fundamentale a căror reglementare lipsește din cod considerăm că este incorect sau cel puțin impropriu a le reglementa prin legi speciale, ceea ce ar face în continuare și mai complicate situațiile și așa nu odată confuze.

Pentru toate acestea și pentru încă multe alte motive considerăm în mod absolut obiectiv că formularea și adoptarea unui nou cod civil a fost unica cale corectă, care a însemnat progres. De aceea, eu însumi, împreună cu mulți alții, salut această soluție, chiar dacă acest drum a fost deosebit de grunzuros și de aceea greu de parcurs, iar la capătul tunelului nu putem observa decât o lumină deosebit de palidă.

De aceea îmi exprim părerea că adoptarea noului Cod civil nu poate fi apreciată ca o legiferare „fără sens”. Această cale a fost solicitată și așteptată de mult de către multă lume și în sfârșit s-a realizat. Dimpotrivă, considerăm că este vorba de o legiferare deosebit de actuală și utilă. Chiar dacă acest drum a fost deosebit de complicat, în pofida tuturor greutăților a meritat să ducem lupta până la capăt și să ajungem acolo unde suntem astăzi, mai ales acum, când trebuie să ne adaptăm legiferărilor unionale, dezideratele cărora sunt îndeplinite de noul Cod civil. În procedura formulării textului codului s-au avut în vedere importante reglementări actualizate în Codul civil francez în 2006, Codul civil din Québec, Codul civil italian, Codul civil Elvețian ș.a., ca și principiile formulate în documentele Uniunii Europene (ca, de pildă, Principiile juridice unitare, principiile de drept referitoare la contractele europene ș.a.).

Întrucât titlul referatului nostru ne obligă, în prezent nu ne referim la instituțiile juridice modificate sau noi care și-au găsit locul în noul Cod civil român. În schimb, vă rog să-mi permiteți să închei și să ne bucurăm că am ajuns aici și avem un Cod civil care corespunde cerințelor formulate de lumea civilizată, cod care, dacă nu intervine ceva deosebit, intră în vigoare la data de 1 octombrie 2011.